УДК 811.161.2(477.86/.87)(059)+39)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.49.8

ДО ПИТАННЯ ПОХОДЖЕННЯ ЕТНОНІМА «БОЙКИ» В РЕТРОСПЕКТИВІ

ON THE ORIGIN OF THE ETHNONYM "BOYKI" IN RETROSPECTIVE

Лисак В.М.,
orcid.org/0000-0001-7987-6096
доктор філософії, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Львівського торговельно-економічного університету

Попадинець М.В.,
orcid.org/0000-0001-5259-0952
викладач кафедри української мови
Національного університету «Львівська політехніка»

Мовленнєва культура українських горян бойків є невід'ємним компонентом їхнього архаїчного способу життя, ментальних ознак родового устрою, звичаєвого права, традиційних святкувань, обрядів і вірувань. В етнонімі «бойки» вкладений глибинний зміст життя, побуту та мови горян, які були надто віддалені від цивілізації, малоосвіченими, проте трудолюбивими, зазвичай поміркованими та дуже енергійними. З огляду на те, що дослідники поняття «бойки» були академічними істориками, етнографами, філологами або просто шанувальниками матеріально-побутової культури горян, важливо проаналізувати відомі гіпотези: *етнографічна* (І. Червінський, Л. Голембйовський), *історична* (Й. Добровський, П. Шафарик, І. Вагилевич, О. Партицький), *філологічна* (І. Верхратський, М. Скорик), *ономастична* (М. Худаш). У кожній з цих теорій дослідники намагаються підтвердити свою версію історичними фактами, лінгводидактичним матеріалом народної творчості, зразками фонетичних, лексичних чи морфологічних форм. Якщо перша «волова» теорія польських шляхтичів І. Червінського та Л. Голембйовського є більш емпіричною, споглядальною, то історична гіпотеза чеських учених Й. Добровського та П. Шафарика, яку активно підтримали І. Вагилевич та О. Партицький стала початком української наукової дискусії. На сторінках відомої львівської газети «Діло» в 1894 р. О. Партицький доводив походження бойків від давньокельтського племені *Boi*, які колись заселяли Центральну Європу. Натомість відомий львівський мовознавець І. Верхратський стверджував, що назва горян походить від вживання в розмовній мові стверджувальної частки *«боє»*, яка означає *так, аякже, справді* або *бо є*. У науковій суперечці брали участь також відомі галицькі дослідники І. Франко, І. Вагилевич, Я. Головацький, І. Вовк, З. Кузеля. Важливими лінгвістичними теоріями того часу були: гіпотеза О. Потебні, який виводив походження етноніма від слова *«боятися»*; А. Петрушевича – від дієслова *«бити»* – люди-забіяки; І. Франка (*«войко/бойко»* – воїн). Також існує ономастична теорія відомого львівського мовознавця М. Худаша про те, що етнонім «бойко» бере свої витоки від праслов'янської особової назви *Бойко*, який, найвірогідніше, був засновником родоплемінного об'єднання або вождем. Бойківський говір має свої прикметні ознаки, свою особливу гірську мелодику, свій фонетичний смак голосних і приголосних, який визначається філософією ментальності цієї гірської спільноти.

Ключові слова: етнонім, бойки, бойківський говір, гіпотези.

The linguistic culture of the Ukrainian Boyko highlanders is an integral component of their archaic way of life, the mental traits associated with their clan-based social structure, customary law, traditional celebrations, rituals, and beliefs. The ethnonym «Boyko» encapsulates the profound essence of the lives, daily existence, and language of these highlanders-people who lived far removed from civilization and possessed little formal education, yet were industrious, generally temperate, and highly energetic. Given that those who have studied the concept of the «Boykos» include academic historians, ethnographers, and philologists – as well as mere enthusiasts of the highlanders' material and domestic culture-it is important to analyze the prevailing hypotheses: the ethnographic (I. Chervinskyi, L. Holembiovskyi), the historical (J. Dobrovský, P. Šafařík, I. Vahylevych, O. Partytskyi), the philological (I. Verkhratskyi, M. Skoryk), and the onomastic (M. Khudash). In each of these theories, researchers attempt to substantiate their claims using historical facts, linguistic material drawn from folklore, and examples of phonetic, lexical, or morphological forms. While the initial "ox-herder" theory proposed by the Polish nobles I. Chervinskyi and L. Holembiovskyi was largely empirical and speculative in nature, the historical hypothesis advanced by the Czech scholars J. Dobrovský and P. Šafařík-which was actively supported by I. Vahylevych and O. Partytskyi-marked the beginning of a scholarly debate within Ukraine. In 1894, in the pages of the prominent Lviv newspaper «Dilo», O. Partytskyi argued that the Boykos originated from the ancient Celtic tribe of the Boii, who once inhabited Central Europe. In contrast, the renowned Lviv linguist I. Verkhratskyi maintained that the highlanders' name derived from the colloquial use of the affirmative particle «boie»-meaning «yes,» «indeed,» «truly» or «for it is so.» Prominent Galician scholars such as I. Franko, I. Vahylevych, Ya. Holovatskyi, I. Vovk, and Z. Kuzelia also participated in this scholarly debate. Other significant linguistic theories of the time included the hypothesis of Oleksandr Potebnia, who traced the ethnonym's origin to the word «boiatysia» («to fear»); that of Antin Petrushevych, who linked it to the verb «byty» («to beat» or «to fight»), implying «brawlers»; and that of Ivan Franko, who connected it to «voiko»/»boiko» («warrior»). There is also an onomastic theory proposed by the noted Lviv linguist M. Khudash, suggesting that the ethnonym «Boyko» originated from the Proto-Slavic personal name Boyko-likely the founder of a clan-tribal union or a chieftain. The Boyko dialect possesses distinctive features, a unique mountain cadence, and a specific phonetic quality of vowels and consonants-characteristics shaped by the mentality of this mountain community.

Key words: ethnonym, Boykos, Boyko dialect, hypotheses.

Формулювання проблеми. Досліджуючи особливості мовленнєвої культури українського субетносу – бойків, важливою є етимологія його назви, що викликала бурхливий інтерес та жваву дискусію серед польських, чеських та українських учених, яка бере початок з кінця XIX ст. і триває досі. У межах історичної та філологічної гіпотез аналізують фонетичні, лексичні та морфологічні особливості розмовної мови українського етносу. Саме відображення глибинної філософії господарського життя, побуту та вірування горян міститься у мовленнєвому багатстві бойків як автохтонних верховинців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження особливостей мовної культури бойків, дослідження етимології їхніх лексем первинно починалися зі статей, пізнавальних публікації, наукових розвідок, які друкував «Літопис Бойківщини» як орган етнографічного товариства «Бойківщина», що виник у м. Самборі в 30-ті роки XX ст., але був ліквідований радянською владою. Відновився часопис за кордоном лише в 1969 р. як півріччник, який видавала Головна управа товариства «Бойківщина» під керівництвом громадського діяча Мирона Утриска. У 90-ті роки XX ст. співвидавцями вже річника стали галицькі науковці, а саме видавництво стало спільним проєктом США, Канади та України.

Варто виділити наукові праці Євгенії-Софії Рабій-Карпинської «Бойківська говірка села Підбуж», «Діалекти поляків Самбірського повіту» (польською мовою), «Говір бойків», наукову публікацію Михайла Лесіва «Бойківські говірки в дослідженнях у XIX і XX ст.» [1; 2]. Юліан Рабій регулярно публікував ономастичні розвідки про походження назв поселень, присілків, річок і гірських урочищ Самбірського, Старосамбірського й Турківського повітів [3].

У 2000-их роках і до сьогодні складовими мовленнєвої, матеріально-побутової культури бойків займаються дослідники Інституту народознавства НАН України, який очолює академік С. Павлюк. Львівські науковці (Р. Кирчів, Ю. Гошко) підтримують історичну гіпотезу І. Вагилевича, проаналізувавши сприйняття екзоніма (так бойків називали сусіди) самими людьми.

Інші львівські науковці Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (до 1993 р. мав назву Інститут суспільних наук) – М. Худаш, Д. Гринчишин, Я. Закревська у своїх публікаціях вважають історичні версії походження етноніма дещо штучними і пояснюють етимологію від праслов'янського антропоніма (власного імені) *Бойко* за допомогою суфіксального моделювання.

Формулювання завдання. Мета статті – висловити власну лінгвістичну позицію щодо походження назви етноніма «бойки», проаналізувавши наукові аргументи відомих істориків, етнографію, фольклористів, мовознавців. Виокремити особливості бойківської говірки, що підкреслюють самобутню ідентичність гірського субетносу.

Виклад основного матеріалу. Українські горяни – бойки, гуцули, лемки у своїх говірках, які позначалися на натуральній і напівнатуральній формах господарського укладу, бурхливо виражали свої емоції, зберігали глибоку повагу до старших, використовуючи загальновживану розмовну лексику. У горах здавна спостерігався низький економічний розвиток, практично не було великих промислових підприємств, довгий час панували архаїчні устої в громадському та родинному побуті, просвітницька діяльність здебільшого лягала на плечі місцевих парохів, а освітня робота була на дуже низькому рівні. Усе це зумовило не лише особливу консервативність традиційно побутової культури горян, а й впливало на їхнє розмовне та офіційне мовлення.

Досліджуючи походження етноніма «бойки», треба зазначити, що українські вчені до сьогодні не можуть визначитися з точною та правильною науковою аргументацією, оскільки кожна з гіпотез має своє пояснення, іноді емпіричне, дещо надумане, без документального підґрунтя.

Виділяють низку наукових гіпотез щодо походження цього етноніма, зокрема *етнографічна* (І. Червінський, Л. Голембйовський), *історична* (Й. Добровський, П. Шафарик, І. Вагилевич, О. Партицький,), *філологічна* (І. Верхратський, М. Скорик), *ономастична* (М. Худаш).

Якщо заглиблюватися в історію походження етноніма «бойки», то практично всі вчені сходяться на думці, що це поняття – boici, boiki вперше озвучив візантійський імператор Константин Порфіроґенет (Багрянородний) приблизно в X ст. Тому першими дослідниками значення цього поняття були відомі на той час польські вчені: географ та етнограф Ігнатій Червінський (Ignacy Czerwiński) та історик, етнограф і публіцист Лукаш Голембйовський (Łukasz Gołębiowski). Саме І. Любіч-Червінський у праці «Okolica za-Dniestrska między Stryiem і Łomnicą» («Задністрянська околиця між Стрієм і Лімницею») [4], яка видана у 1811 р. у Львові в друкарні Юзефа Шнайдера, уперше спробував розтлумачити значення етноніма «бойки», порівнюючи горян з волами.

Можливо, тому що в першій половині XIX ст. віл був основною тягловою силою в горах,

зокрема між Стрием і Лімницею, значно краще виконував важку роботу на крутих височинах, ніж кінь. Горяни випасали та відгодовували волів на полонинах, продавали їх на скотних або бидлячих ярмарках низинних міст. Догляд худоби, особливий запах дьогтю, яким мастили вози, незграбна хода болотами та камінням створили особливу манеру рухів бойків. Як освічений шляхтич-етнограф і власник руського (українського) села, а не академічний учений, І. Червінський вайлувату, міцну статуру бойка, який доглядав свого вола, асоціативно ототожнював з його робочим інструментом.

Таким чином, у першій польській етнографічній монографії І. Червінський описує життя, побут і вірування українських горян, виділяючи основні їхні етнопсихологічні риси: працелюбність, терплячість, повільність і неймовірну впертість, що зазвичай позначилось на мовленні. На думку автора, бойки розмовляють протяжно, гугняво, у дуже повільному темпі, що вирізняє їх від населення низин. Саме сповільнений темп мовлення визначав особливості флегматичного психотипу бойків, який дозволяв автору порівнювати людей з волами.

Діалектна мова українських горян кардинально вирізнялася від польської чи німецької офіційної мови, і, на думку І. Червінського, була грубуватою, граматично неправильною через низький рівень освіченості. Окрім твердої звукової палітри власне українських слів, найбільше в мовленні горян траплялися ***волоські (румунські)*** терміни: *кошара або струнга* (загін для овець), *вурда* (варений сир), *кулеша* (каша), *гуня* (традиційний вовняний верхній одяг), ***полонізми:*** *таніта* (дешевизна), *конвент* (уряд); ***мадяризми (угорські слова)***: *варош* (великі торгові центри), *дараб* (шматок), *банувати* (сумувати), *кошуля* (сорочка).

Будемо вважати, що судження польського шляхтича І. Червінського щодо діалектних і звичаєво-побутових особливостей бойків мають чітко виражену суб'єктивну позицію, оскільки некваплива життєва філософія верховинців, зумовлена виснажливою працею в горах і повною віддаленістю від цивілізації, є безпосереднім актом спілкування з Богом і природою. І якщо описи І. Червінського були сповнені іронією та скептицизмом, то дослідження Л. Голембйовського були дещо інші.

У своїй праці «Lud polski, jego zwyczaje, zabobony» («Люд польський, його звичаї та забобони», 1830 р.) [5] Лукаш Голембйовський, підтримуючи «волову» теорію І. Червінського, теж вважав, що поняття «бойки» походить від румунського слова *«bou»* (в множині *«boi»*), що означає *віл, воли*. Учений також пише про те, що етнонім «гуцул» утворився від дієслова «кочувати» через такі можливі варіативні зміни: кочувати > кочули > коцули > гоцули > гуцули.

Польський етнограф також не був професійним славістом, тому досліджував мовлення бойків як «простого і дикого» гірського народу, у якого нема світської шляхетності і витонченості, проте йому властива повага і пошана до старших, де слово ґазди (голови роду) мало силу закону.

Специфічне звучання приголосних звуків з позначенням твердості створювало особливий акцент і відмінність в інтонаціях і тембрі мовлення, що вирізняло мовлення бойків від населення інших українських регіонів. За Л. Голембйовським, це особливий місцевий говір, ізольований природним довкіллям Карпат. Між тим, зазначав дослідник, неговіркий і закритий гірський народ демонстрував справжню шляхетну гостинність. Якщо бажаний гість заходив до бойківської хижі, ґазда мав сам його запросити до столу чи сісти відпочити. Коли гість відмовлявся від гостини або був неввічливим, бойки це вважали зневагою, приниженням гонору.

Отже, розглянувши історико-етнографічну теорію походження етноніма «бойки», можемо констатувати, що життя, побут і діалектне мовлення горян було предметом дослідження від найдавніших часів і не втрачає своєї актуальності досі.

На особливу увагу заслуговує ще одна гіпотеза про походження назви «бойки», започаткована в працях відомих чеських дослідників Й. Добровського та П. Шафарика. Зокрема, основоположник наукової славістики Й. Добровський у праці «Institutiones linguae slavicae dialecti veteris» (1822) [6], що відома в науковій та академічній літературі як «Граматика старослов'янської мови», уперше вибудував класифікацію усіх слов'янських мов і діалектів, виділяючи загальні ознаки говорів бойків, гуцулів і лемків. Учений вказував на значимість вивчення таких віддалених місцевих діалектів для систематизації спільнослов'янського лінгвістичного багатства.

Натомість професійний мовознавець П. Шафарик у своїх наукових розвідках «Слов'янська етнографія» (1837) та «Слов'янські старожитності» (1837–1838) уже виділив українські говори («малоруське наріччя») в окрему групу, яка, на думку дослідника, належала до південно-східної гілки слов'янських мов. Проте П. Шафарик глибинно не описував місцевих карпатських діалектів, його цікавила лише етимологія походження етноніма «бойки». Власне, на основі історичної хроніки Костянтина

Багрянородного вчений вважає, що це поняття походить від кельтського племені *боїв* [7–8].

Значно пізніше в праці «Про землю, названу Бойки» в «Слов'янському народописі» (1842) П. Шафарик цілком логічно стверджував, що мовлення бойків є застарілим діалектом малоруської (української) мови. Цю думку він аргументував низкою фонетичних, граматичних і лексичних особливостей [9].

Як макролінгвіст П. Шафарик першим зазначив особливу вимову голосних звуків у закритих складах, коли навіть у повільному мовленні давні голосні [о], [е] переходять в [і], [у] або [и], що не притаманно польським чи угорським верховинцям. Наприклад, др**о**ва – [др**ы**ва], м**е**д – [м**і**д].

Також П. Шафарик вважав, що стверджувальна та підсилювальна частка *«боє» («бо-є»)* є особливим унікальним граматичним засобом бойківського говору, і звідси, на думку вченого, походить назва етносу. Важливо зазначити, що П. Шафарик схилявся до думки, що мовленню бойків властива архаїчна праслов'янська система м'якості приголосних перед конкретними голосними, як це звучить на Поділлі чи Наддніпрянщині. До прикладу, пшоно – [пш'оно], жаба – [ж'аба], час – [ч'ас].

Таким чином, П. Шафарик, підтримуючи кельтську теорію Bóí, яку висунув Костянтин Багрянородний у трактаті «Про управління імперією», вважав також що частка *«боє»* теж важлива для тлумачення етимології слова «бойки» [9].

Мовознавчі розвідки П. Шафарика особливо зацікавили молодого галицького семінариста, який згодом став одним з членів «Руської трійці» Івана Вагилевича. У 1836 р. він уперше написав приватного листа відомому вченому, згодом надсилав приклади фактологічного мовного матеріалу, зразки живих діалектних форм, фонетичне звучання галицьких говірок, а також тексти усної народної творчості. Натомість чеський учений детально консультував І. Вагилевича, який згодом написав наукову розвідку про бойківський субдіалект та звичаї горян – «Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині» (1841) [10]. Саме в цій науковій розвідці І. Вагилевич цілком погодився з П. Шафариком, що етнонім «бойки» походить від давньокельтського племені боїв, проте не відкидав вірогідності етимології від слова «бойкий» (енергійний, моторний).

Важливим для аналізу бойківської говірки з найдавніших часів є словник лексем, який І. Вагилевич опублікував як додаток до своєї праці «Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині». Діалектні слова на основі емпіричних спостережень дослідник поділяє на такі тематичні групи:

– ***назви людей та родинні зв'язки:*** *ґазда* – господар, *ґаздиня* – господиня, *челядь* – члени родини, *легінь* – неодружений хлопець;

– ***побут, одяг та будівництво:*** *кичера* – гора, вкрита лісом, *сінні двері* – вхідні двері перед житловою кімнатою, *курна хата* – житло без димаря, *хупавий* – гарний, ошатний одяг;

– ***демонологія та вірування:*** *домовий дух (Годованець)* – хатній дух-покровитель, *упир (планетник)* – дідько, чорт.

Таким чином, можна виокремити мовознавчі дослідження І. Вагилевича, який уперше в українській і європейській науковій думці послідовно і системно виділив три діалектні групи карпатських горян, проаналізував їх розселення та описав особливості їхніх місцевих говірок.

Розглядаючи *історичну (кельтську)* гіпотезу та *мовознавчу* гіпотези, яких дотримувався І. Вагилевич, варто зазначити їх вплив на наукову дискусію між поглядами відомих львівських учених, що розгорнулася на сторінках місцевої газети «Діло». Зокрема, у 1894 р. «Діло» (ч. 255–256) опублікувало наукову розвідку О. Партицького «Звідки пішла назва «Бойки»?» [11], де дослідник з точки зору історіографії, прагнучи виявити історичне коріння автохтонних горян, наполягав на тому, що етнонім «бойко» має походження від загарбницького племені кельтів – боїв (Воіj), які заселяли територію Чехії, зокрема Богемію, а згодом частково емігрували в Карпати.

На думку О. Партицького, предки боїв були дуже сміливими, войовничими, бойовими, що загалом засвідчувало особливості етнопсихології кельтів. Учений також пояснював сутність неприязні та «нелюбові» в міжетнічних стосунках бойків і гуцулів через колишні давні раптові напади та завоювання кельтами інших більш слабких племен.

Натомість відомий львівський мовознавець Іван Верхратський того ж року опублікував свої статті в газеті «Діло» (зокрема, праці «До квестії походження назви «Бойки» (ч. 212) та «Звідкиля взяла ся назва «Бойки»?» (ч. 263, 265) [12–13]. На думку вченого, поняття «бойки» є *етнонімом* (екзонімом), тобто типовим прізвиськом горян за систематичне вживання в розмовному мовленні стверджувальної частки *«боє»* (або *«бой-є»*), що означає *так, аякже, справді* або *бо є*.

Як лінгвістичний аргумент дослідник І. Верхратський називає частку *«лем»* від якої походить назва інших українських горян – лемків, є ще частка (партикула) – *«лиш»* – звідти лишаки, від *«што»* – штоканці (етнічні групи в сербів).

Сутність науково-емпіричної суперечки полягає в тому, що в історика О. Партицького та філо-

лога І. Верхратського були власні глибокі переконання в тому, що назва українських горян – бойків дуже давня, має свою етимологію історичну та мовну. Кожен з опонентів був твердо переконаний у правильності власної позиції.

У відповіді на критику своєї мовної гіпотези в статті «Замѣтка на отвѣтъ п. Партицкого» (газета «Діло», 1894 р., ч. 278), а також в праці німецькою мовою, яка вийшла в австрійському журналі під назвою «Woher stammt der Name «Бойки»?» («Звідки походить назва «Бойки»?») І. Верхратський стверджує, що все це можна перевірити [14–15]. Категорично заперечуючи походження назви українських верховинців від античних кельтів, вважав, що між зникненням племені боїв і появою назви «бойки» є величезний розрив у часі, якщо проаналізувати історичні документальні джерела.

Таким чином, виділимо найважливіші архаїчні форми бойківського говору за І. Верхратським, а саме:

– ***уживання специфічної господарсько-побутової лексики з твердими та здебільшого дзвінкими приголосними:*** **ватра** – вогнище, багаття; **скатер** – обрус, скатертина; **татра** – скеля на вершині гори; **гатра** – вістка, чутка; **батар** – гультяй, босяк; **гутира** – отара овець або гора каміння; **афини (бурівки)** – чорниці;

– ***використання емоційно-забарвлених ідіом зі світоглядними уявленнями бойків:*** мати хосен – мати прибуток, користь; йти на спацер – йти на прогулянку / на танці; догодив, як ксьонз Касьці – виявив максимальну увагу до людини, догодив; пропав, як ксьонзові качита – пропасти безвісти (качита – каченята); аж вочи з макітри лізут – виконувати дуже важку роботу;

– ***збереження архаїчних суфіксів -тер-, -тра-, -ар- у соціально-побутових лексемах:*** скатер, ватра, спацер;

– ***заміна звука [йа], [йу], на [в] або [г]*** у деяких позиціях замість звичного [й] вимовляють інші приголосні: даву (замість даю), богатися (замість боятися);

– ***існування давніх форм дієслів минулого часу з частками*** **-сь, -єм*:*** ходив-єм (я ходив), ходили-сьмо (ми ходили).

Галицька інтелектуальна еліта того часу активно підтримала цю наукову полеміку, оскільки історичні, археологічні, звичаєві, мовленнєві, етнографічні, етнопсихологічні компоненти місцевого населення були актуальним предметом дослідження. Зокрема, Іван Франко в аналітичній статті «Звідки взялася назва «бойки»?» (в журналі «Житє і слово», 1895 р., т. 3, ч. 1, с. 146–149) [16] писав, що стверджувальна частка *«бойє»* поширена далеко за межами бойківського краю по всьому Підгір'ю, тому історичну гіпотезу О. Партицького вважав більш правдоподібною.

Учений також розмежував етимологію назви і походження самих горян, які, на його думку, є прямими нащадками кельтів, їхніми кровними братами. Цікавою є також альтернативна думка І. Франка про те, що поняття «бойко» тісно пов'язане з конкретним антропонімом або значенням «воїн».

Треба віддати належне І. Франку, як вірному сину бойківського краю, який завжди і повсюди гордився тим, писав своїм діалектом, щоб яскраво показати не лише побут і вірування горян, а проаналізувати їхні ментальні особливості, що є в мові, культурі, історії. Ще будучи студентом, І. Франко зумів організувати шість великих подорожей в гори, зокрема сам письменник сходив на гори Пікуй і Парашка (Сколівщина та Турківщина), піднімався на вершину Чорногори, Піп-Іван та Чивчину. Найпродуктивнішою була «Українсько-руська студентська мандрівка 1884 року» [17], де молодь у горах записувала автентичні пісні, легенди та перекази горян місцевою говіркою, займалася просвітницькою роботою.

Етнографічно-антропологічна комплексна польова експедиція, план якої розробив І. Франко разом з головою Австрійського народознавчого товариства за фінансування Наукового товариства ім. Шевченка тривала з 18 серпня до 24 вересня 1904 р. У складі експедиції були також відомі львівські етнографи Федір Вовк і Зенон Кузеля, які спільно з І. Франком виконували антропологічні виміри, описували специфіку говірок, досліджували побут та архаїчну архітектуру бойків таких гірських поселень: Мшанець, Лютовиська, Дидьова, Бориня, Сможе, Лавочне, Славське, Тухля, Гребенів, Сколе тощо (села сучасної Турківщини та Сколівщини). Плідним результатом спільної роботи науковців стало видання ґрунтовної праці «Етнографічна експедиція на Бойківщину» (1905) німецькою мовою [18].

І. Франко був великим поціновувачем народного розмовного мовлення свого краю, саме його зразки живого слова сповна стали дидактичним матеріалом для діалектологічного словника «Лексикон львівський: поважно і на жарт», який упорядкували Н. Хобзей, К. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш, дослідниці Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України і видали в 2009 р., згодом книга була доповнена і перевидана в 2015 р. і 2019 р. [19]. Важливо виділити кращі, на нашу думку, приказки та приповідки, які автор помістив

у праці «Галицько-руські народні приповідки» [20]. Зокрема, *приповідки*:

– ***Бодай муха у злий час не вкусила*** – побажання-застереження бойків, де частка «бодай» означає «не дай Боже», «Боже борони».

– ***Він знає, де кози кують*** – приказка про дуже хитромудру, проникливу людину.

– ***Коли пан каже «скачи в воду», то скачи, лишень вважай, аби-сь дна дістав*** – повчання про те, як хитро викручуватися з наказів панів чи керівництва).

– ***Світить, та не гріє*** – улюблений Франків вислів про безплідні некорисні теоретичні знання чи збайдужілих людей.

Фразеологічні звороти:

– ***узяти на глум*** – посміятися з когось, поглузувати;

– ***пустити з димом*** – знищити щось вогнем, пустити за вітром майно;

– ***заглянути в очі смерті*** – перебувати в небезпеці.

Фонетичні та граматичні форми:

– ***Аби-сь знав*** – означає «щоб ти знав» (поєднується сполучник з особовим суфіксом дієслова минулого часу).

– ***Ци чуєш?*** – чи чуєш? (заміна шиплячого [ч] на [ц] з пом'якшенням).

– ***Йти у зажитки*** – наймативися на роботу з метою заробітку.

– ***Мати серце на когось*** – ображатися та злитися на людину.

Отже, І. Франко зробив свій особливий внесок у дослідження архаїчної мовленнєвої культури бойків, які, на думку дослідника, мали особливе ставлення до релігії, вважаючи, що проживають у горах і є найбільш наближені до Бога.

У часі наукової дискусії про етнонім «бойки» писав відомий академічний мовознавець Олександр Потебня, який виводив походження етноніма від слова «боятися» [21], а також долучився до полеміки Антін Петрушевич, який припустив, що етнонім «бойки» є похідним від дієслова «бити» – люди-забіяки [22].

Походження назви «бойки», зокрема всі відомі гіпотези, також аналізував український історик, етнограф і фольклорист Михайло Скорик в публікації «Про назву «Бойки» на початку 1930-х років у самбірському «Літописі Бойківщини» (1931, ч. 1). [23]. Також на увагу заслуговує гіпотеза відомого мовознавця-ономаста М. Худаша про те, що етнонім «бойко» бере свої витоки від праслов'янської особової назви Бойко, який, найвірогідніше, був засновником родоплемінного об'єднання або вождем [24]. Подібно до цього утворилися назви «лемко» і «гуцул».

Отже, сучасна лінгвістична наукова думка дискусію про походження етнонімів українських горян – бойків, гуцулів, лемків вважає відкритою. Учені-лінгвісти здебільшого вважають, що мовознавча гіпотеза (від частки «бойє») або ономастична теорія (від власної назви Бойко) більш правдоподібні, ніж походження субетносу від стародавніх кельтів.

Висновки. Проаналізувавши низку наукових досліджень польських, чеських та українських учених, цілком природно вважаємо найбільш конструктивною лінгвістичну гіпотезу походження етноніму «бойки». Сучасна українська ономастична наука до питання походження етноніма «бойки» ставиться досить об'єктивно, оскільки етимологія власних і пов'язаних з ними загальних назв досить проста і зрозуміла.

Вважаємо, що цей український гірський субетнос успадкував особливу архаїчну мовленнєву культуру, повністю зберіг фонетичні, морфолого-граматичні та лексико-фразеологічні особливості у своєму розмовному мовленні.

На нашу думку, стверджувальна частка *«бо-є»,* як і багато інших модальних партикул: *«ба!»*, *«Та-й йой», «ай»,* сповна виражають різноманітну палітру емоційно-пізнавальних душевних станів горян у безпосередньому спілкуванні в діалогах на полі, збираючи сіно чи в полонині в сезон чорниць, у родинному колі, вирішуючи побутові справи.

Важливо, що бойківський говір у своїй природній сутності якнайповніше відображає ментальні особливості населення в матеріально-духовній культурі, здоровий спосіб життя горян та особливу релігійність у часі глобалізації та диджиталізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лесів М. Бойківські говірки в дослідженнях у XIX і XX ст. Софія Рабій– Карпинська. *Бойківські говірки. Збірник* статей. Перемишель: Перемиський відділ ОУП, 2011. С. 15-37.

2. Рабій-Карпинська С. Бойки. Енциклопедія українознавства. *Словникова частина.* 1993. Т. 1. С. 149–150.

3. Рабій Ю. Є. Княжий город Самбір. Львів : Ютика. Самбір, 1999. 422 с.

4. Lubicz-Czerwiński I. Okolica za-dniestrska między Stryiem i Łomnicą, czyli opis ziemi i dawnych klęsk lub odmian tey okolicy. Lwów : Drukiem Józefa Schnaydera, 1811. 281 s.

5. Gołębiowski Ł. Lud polski, jego zwyczaje, zabobony. Warszawa : Drukarnia A. Gałęzowskiego i Spółki, 1830. 325 s.

6. Dobrovský J. Institutiones linguae Slavicae dialecti veteris, quae quum apud Russos, Serbos aliosque ritus Graeci, tum apud Dalmatas Glagolitas ritus Latini Slavos in libris sacris obtinet. Vindobonae : Sumtibus et typis Antonii Schmid, 1822. LXVIII, 720 s.

7. Шафарик П. Й. Слов'янські старожитності : історична частина : у 2 т. / пер. з чес. О. Бодянського. Вид. М. Погодіна, 1837–1848. Т. 1–2.

8. Шафарик П. Й. Слов'янське народописання / пер. з чес. О. Бодянського. Університетська друкарня, 1843. 174 с.

9. Шафарик П. Й. Про землю, названу Бойками [O zemi gmenowané Bojky]. Часопис Чеського музею. 1837. Т. 11. № 1. С. 23–36.

10. Вагилевич І. Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині. Жовтень. 1978. № 12. С. 117–130.

11. Партицький О. Звідки пішла назва «Бойки»? Діло. 1894. Ч. 255–256.

12. Верхратський І. До питання походження назви «Бойки». Діло. 1894. Ч. 212.

13. Верхратський І. Звідки взялася назва «Бойки»? Діло. 1894. Ч. 263, 265.

14. Верхратський І. Замітка на одвѣтъ п. Партицкого. Діло. 1894. Ч. 278. С. 1–2.

15. Werchratskij I. Woher stammt der Name «Бойки»? Archiv für slavische Philologie. 1894. Bd. 16. S. 591–593.

16. Франко І. Звідки взялася назва «Бойки»? Життє і слово. Львів, 1895. Т 3. С. 146–149.

17. Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1976. Т. 3. С. 250–262.

18. Franko I. Eine ethnologische Expedition in das Bojkenland. Zeitschrift für österreichische Volkskunde. 1905. Jg. XI. H. I–II. S. 17–32 ; H. III–IV. S. 98–115.

19. Хобзей Н., Сімович К., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Лексикон львівський: поважно і на жарт. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. 670 с.

20. Галицько-руські народні приповідки / зібрав, упоряд. і пояснив І. Франко : у 3 т. Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 1901–1910. Т. 1. XXV, 600 с. ; Т. 2. X, 612 с. ; Т. 3. IX, 541 с.

21. Потебня О. О. [Рецензія на кн.: Народні пісні Галицької та Угорської Русі, зібрані Я. Ф. Головацьким]. Записки Імператорської Академії наук. 1881. Т. 37. Кн. 2. Дод. № 4. С. 64–152.

22. Кирчів Р. Ф. Етнографічне дослідження Бойківщини. Київ : Наукова думка, 1978. 174 с.

23. Скорик М. Про назву «Бойки». Літопис Бойківщини. 1931. Ч. 1. С. 6–23.

24. Худаш М. Проблема походження назви «бойки». Бойківщина: історико-етнографічне дослідження / відп. ред. Ю. Г. Гошко. Київ : Наукова думка, 1983. С. 39–42.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 22.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.11.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.11.2026